

Közösségi házak és terek funkciói a leghátrányosabb helyzetű térségekben¹

Vastagh Zoltán – Kiss Márta

VASTAGH ZOLTÁN: ELTE TáTK, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék –
vastagh.zoltan@tatk.elte.hu

KISS MÁRTA: Társadalomtudományi Kutatóközpont – kiss.marta@tk.mta.hu;
BCE CIAS – marta.kiss@uni-corvinus.hu

ABSZTRAKT A tanulmány célja a hátrányos helyzetű térségek társadalmi felzárkóztatását célzó különböző pályázati konstrukciókban (EFOP-1.4.2., EFOP-1.4.3., EFOP-1.5.1.) megvalósított közösségi terek valós tevékenységeinek felmérése, valamint hogy ezek alapján kidolgozzon egy olyan, nem pályázat-specifikus tipológiát, amely könnyen reprodukálható és a megvalósítás bármely fázisaiban hasznos szempontokat biztosíthat működésük és eredményességük értékeléséhez. Eredményeink szerint a közösségi terek pályázati felhívásuktól függetlenül is többféle fejlődési irányt vehetnek, és eltérő funkciókra specializálódhatnak. Ezen – fejlődési fázisokként is felfogható – funkciók alapján kialakított tipológiánk azt mutatja, hogy a vizsgált közösségi terek még nem érték el elméleti lehetőségeik maximumát.

Kulcsszavak: Közösségi ház, settlement, közösségfejlesztés, közösség

Functions of community houses and community spaces in the most disadvantaged areas

ABSTRACT The aim of the study is to assess the real activities of community spaces which implemented in different tendering schemes for enhancing social inclusion of disadvantaged areas. Also, an aim of the study is to develop a non-tender specific typology that can be easily reproduced and could provide useful aspects for assessing the performance and effectiveness of community spaces at any stage of their execution. According to our results, community spaces, regardless of their call for tenders, can take different development directions and specialize in different functions. Our typology, developed on the basis of these functions, shows that the studied community spaces have not yet reached their maximum theoretical performances.

Keywords: community house, settlement, community development, community

BEVEZETÉS

Az elmúlt pár év során Magyarországon gombamód szaporodtak a különböző hazai költségvetésű, illetve európai uniós pályázati forrásokból létrehozott közösségi terek, jelenleg már több mint háromszáz ilyen működik hazánkban. A különböző pályázati kiírásokban lefektetett eltérő célrendszerek, valamint a helyi szükségletekhez is alkalmazkodó gyakorlati megvalósítás miatt e közösségi tereknek nincs ugyan teljesen egységes és letisztult funkciójuk, de

¹ Készült az EFOP-1.4.1. pályázat keretei között a Társadalomtudományi Kutatóközpontban.

a társadalmi hátrányok csökkentésében betöltendő szerepük, valamint a társadalmi inklúzió elősegítése mindegyiknek közös célja.

Tanulmányunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen lényegi hasonlóságok, illetve különbségek fedezhetők fel a Magyarországon jelenleg működő közösségi terek tevékenységeit illetően, illetve ténylegesen betöltött funkcióiban. Célunk emellett egy olyan könnyen reprodukálható – nem pályázat-specifikus – logikai tipológia megalkotása, amely számos szempontokat adhat a közösségi terek különböző működési periódusaiban reálisan elvárható funkciók, valamint eredményességük értékeléséhez. Emiatt jelen írásban nagyobb teret szánunk a gyakorlati megvalósítás különbségeinek és hasonlóságainak feltérképezésére, míg a történeti előzményekre, valamint az elméleti megközelítésekre utalásszerűen hivatkozunk.

A közösségi terek szociálpolitikai eszközként történő felhasználásának Magyarországon is már több mint száz éves hagyománya van. Itt elsősorban a settlement típusú házak meghonosításáról van szó (Hilscher 1989; Balipap 1989a, 1989b, 1990; Giczey 2007, 2015), amelyek minden mai, szociálpolitikai céllal létrehozott közösségi tér előzményének tekinthetők. A 20. század elején megjelenő „társadalmi központként” aposztrofálható szociális telep célja az volt például, hogy „tudásért, ismeretekért, szórakozásért, összes fontosabb életviszonyaira kiterjedő felvilágosításért, útbaigazításért és segítségért járjon oda a nép” (Balipap 1989a: 67), ami sok tekintetben mutat hasonlóságokat a mai funkciókkal.² A „settlement” azonban már korai időszakában sem jelentett egységes gyakorlatot, módszert, vagy intézményi formát, továbbá a népjóléti, illetve szociális hivatalokkal való együttműködésük formalizáltságát tekintve is jelentősek voltak az eltérések. A helyi lakosság, a „szomszédság” felé való nyitottság és a folyamatos jelenlét viszont mindegyik korai formának alapvető jellemzője volt (Hilscher 1989, 1990).

Az 1930-as években a settlement-szemlélet viszonylag széles körben ismertté vált, amit az is mutat, hogy az évtized második felében több settlement-tanfolyam is szerveződött, az 1940-es évek elejére pedig már széleskörű együttműködés jött létre az Országos Szociálpolitikai Intézet³ és a különböző hatóságok között. A II. világháború azonban megakasztotta a settlement terjedési folyamatát, 1948-ban pedig kormányrendelettel meg is szüntették a Főiskolai Szociális Telepet (Balipap 1989b: 63). Ezt követően erős pártállami irányítás következett, melyre beszűkült intézményi környezet volt jellemző („népművelés időszaka”), majd az 1970-es években került megint előtérbe a „közművelődés” szemlélete (Kleisz – Dóri 2018: 4–5). Ebben az időszakban (1970–90 között) számos kezdeményezés született, melyek közül a teljesség igénye nélkül kiemelünk néhányat: ilyen az ifjúsági klubmozgalom, a „nyitott ház” mozgalom, a „községi ház” modell, a „társadalmi mozgalom” típusú beavatkozások, a Magyar Népfőiskolai Társaság és a Közösségfejlesztők Egyesületének létrejötte stb. (Lásd Juhász 2016: 112–113). A közösségfejlesztés történetének kezdetét a szakértők az 1983. évi bakonyozlapi fejlesztési projektre datálják (Varga – Vercseg, 1991; Kleisz – Dóri 2018). Ekkorra érett

² Olyan közösségi szolgáltató központ, amely egyszerre több célt valósít meg. Hozzájárul a helyi közösségek fejlődéséhez, fejlesztéséhez, szabadidős tevékenységeknek nyújt teret, segíti a szociális problémák megoldását, információt nyújt és segíti a különböző emberek, csoportok és közösségek közötti kommunikációt, a lakosság életminőségének javítását. Konkrét lépéseket tesz a már meglévő kezdeményezések, szerveződések megerősítésére, a helyi közösségi erők integrálásáért, a társadalmi párbeszéd megszerveződéséért. (Giczey 2012, Molnár et al. 2014, Csongor 2019)

³ A Főiskolai Szociális Telep akkori megnevezése.

meg a gondolat, hogy a közösségeket „nem a művelődési házakban, hanem település szintjén kell kezdeményezni” (Varga – Vercseg, 1991: 96).

A rendszerváltás után az 1990-es évek végén indultak az első, főként romákra koncentrááló közösségi programok⁴, melyek keretében közösségi házakat hoztak létre hét hátrányos helyzetű településen. Egyik fő célkitűzésük a képzések mellett a közösségfejlesztés volt (Ponyi 2017). A settlement szemlélet ugyanakkor a 2000-es évek második felében jelent meg erőteljesebben a különböző mélyszegénységre fókuszáló programokban. (Ilyen volt a „mélyszegénység program”, a „komplex telep-program” vagy a „gyerekesély-program” lásd részletesebben: Darvas – Ferge 2012; Farkas – Kóródi 2012; Farkas – Kóródi – Kósa 2014: 16–18.).

Farkas és szerzőtársai (2014) így összegzik napjaink settlement típusú közösségi házainak főbb ismérveit: „elérhetőség, állandóság, rugalmas, alacsonykülzöbű szolgáltatások, helyi kezdeményezések, önszerveződések generálása”. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a settlement célja, hogy komplex eszköztárával hozzájáruljon a „kirekesztettség enyhítéséhez, a „közösségi lét hiányának” oldásához, illetve a társadalmi interakciók elősegítéséhez” (Farkas et al. 2014: 24). Giczey (2012) hangsúlyozza továbbá, hogy a settlement lényege: a családok – szegénységből és hátrányos helyzetből adódó – problémáinak együttes, komplex kezelése (szemben a problémátípusok, illetve -csoportok szerinti megközelítéssel).

Ma Magyarországon a fenntartás jellegzetességei miatt megkerülhetetlen, hogy a közösségi terek szorosabban együttműködjenek más, például a szociális ellátórendszer területén működő különböző intézményekkel. A „nyitottság” a feltétele annak, hogy a szociális ellátórendszer – gyakran kritizált – „hivatali jellegű, kliensi viszonyai” helyett partnerségi kapcsolat alakulhasson ki a rászorulókkal – ami deklarált célja a programoknak. Emellett a legújabb pályázati felhívások is előírják az együttműködés szükségességét: a közösségi terek szakmai támogatásából a szociális intézményrendszernek⁵ is egyre inkább ki kell vennie a részét.

A közösségi terek határhelyezete szerencsés esetben azzal járhat, hogy elősegítheti a szociális munka hazai gyakorlatának régóta várt megújítását, amennyiben megteremt a gyakorlati lehetőségét is a szociális munka megújulásának. Ez jelentheti a „hivatalnoki stílusú” egyéni esetkezelés megújítását (lásd Giczey 2015) vagy akár a szociális csoportmunka vagy a közösségi szociális munka eszközeinek, módszereinek megerősítését is (Szalai 1993). A szociális csoportmunka abban tér el az egyéni esetkezeléstől, hogy a kliensek egyes csoportjaiban felmerülő hasonló problémák kezelésében segítséget nyújtson, míg a közösségi szociális munka lényege, hogy a közösségre fókuszálva tisztázza a társadalmi szükségleteket, azok felismerését és prioritizálását elősegítse, továbbá, hogy a célcsoport tagjait összekösse az elérhető szolgáltatásokkal (lásd Szalai 1993: 6–7). Ennek megvalósulásához azonban elengedhetetlen, hogy átláthatóak legyenek a különböző közösségi terek tényleges tevékenységei, mivel enélkül a szociális ellátórendszer intézményeivel történő együttműködést csak elméletekre és vágyakra lehet alapozni.

⁴ A programok lebonyolításában az Autonómia Alapítványnak, a Közösségfejlesztők Egyesületének és az akkori Magyar Művelődési Intézetnek volt szerepe. Az USAID 1998-ban négy fejlesztési programot hirdetett meg, amelyek közül, a „Roma Közösségi Központok” nevű az Autonómia Alapítvány gondozta (lásd Ponyi 2017).

⁵ A gyerekesély-program legutóbbi felhívásában deklarált célként szerepelt „A család- és gyermekjóléti szolgáltatások bővítése, erősítése, kiegészítése, szinergiában a hazai forrásokból megvalósuló tevékenységekkel” (EMMI 2016a), ami előrevetíti a család- és gyermekjóléti központokkal és szolgálatokkal való együttműködés szükségességét.

Írásunkban a nagyobb átláthatóság érdekében arra keressük a választ, hogy milyen lényegi hasonlóságok, illetve különbségek fedezhetők fel a már működő közösségi terek tevékenységeiben, illetve ténylegesen betöltött funkcióiban. E kérdés megválaszolása alapvető fontosságú ahhoz, hogy a már felgyűlt tapasztalatok alapján tudjuk szűrni a valóban működőképessé tevékenységeket, illetve kijelölni a további célkitűzéseket, annak érdekében, hogy a közösségi terek a mainál hatékonyabban legyenek képesek hozzájárulni a társadalmi hátrányok csökkentéséhez.

A VIZSGÁLT KÖZÖSSÉGI TEREK MŰKÖDÉSÉNEK KERETEI

A fentiekben megfogalmazott célokat három eltérő pályázati konstrukció⁶ keretei között megvalósított közösségi terek működésének elemzésén keresztül igyekszünk megvalósítani. Ezek: a „gyerekesély”, a „jó kis hely”, valamint a „végtelen lehetőség” programok. Azonban mielőtt a tényleges tevékenységek vizsgálatába belekezdhetnénk, tisztázni kell azokat a kereteket, amelyek a működésnek határt szabnak, vagyis bizonyos mértékig eleve kijelölik a közösségi terek mozgásterét.

Az említett három program közül a „gyerekesély” egy járási szintű program, amelynek csak egyik elemét jelentik a közösségi házak. A pályázat átfogó célja a gyermekek esélyeinek növekedése és a gyermekeket sújtó nélkülözés újratermelődésének⁷ megakadályozása. E cél elérése érdekében elsősorban az iskolaérettségre, az iskolai hiányzások és a lemorzsolódás csökkentésére került a hangsúly, de a helyi közösségek önszerveződési képességének megerősítésére, valamint a humán szolgáltatások hozzáférhetőségének és minőségének javítására is törekedni kell a felhívás szerint. A konkrét (specifikus) célok között nevesítve van a szegény családokban élő gyerekek szocializációjának segítése, a fejlődési hátrányok minél korábbi életkorban történő felismerése és kezelése, a gyerekek iskolán belüli és kívüli képesség- és készségfejlesztése, jövőképük alakítása, egészségtudatosságuk és egészségi állapotuk javítása, a tinédzserterheségek, szenvedélybetegségek és devianciák előfordulásának csökkentése, a családi gazdálkodási stratégiák átalakítása, valamint cselekvőképessé helyi közösségek kialakulásának elősegítése is. E pályázat⁸ közvetlen célcsoportját a helyben élő rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek, valamint családjaik jelentik, és működtetésükkel kapcsolatos elvárás, hogy folyamatosan biztosítsanak gyermek-, ifjúsági-, és közösségi programokat, valamint a szülők számára háztartás-gazdálkodási és pénzkezelési ismeretek fejlesztésére irányuló foglalkozásokat (EMMI, 2016a, 2016b). Ezek mellett a közösségi térnek segítenie kell a rászorulókat a számukra szükséges alapvető (munkaügyi, szociális, jogi stb.) információkhoz való hozzájutásban, illetve hivatalos ügyeik intézésében, továbbá elérhetővé kell tennie a szociális és gyermekjóléti, védőnői, munkaügyi stb. ellátásokat is. A „gyerekesély” programok közösségi

⁶ EFOP-1.4.2-16 – Integrált térségi gyermekprogramok, EFOP-1.4.3-16 – Jó kis hely – Biztos Kezdet Gyerekházak és kistérségi komplex gyermekprogramok támogatása, EFOP-1.5.1-17 – Végtelen lehetőség - Kísérleti program a leginkább elmaradott járási területek felzárkózása érdekében.

⁷ A pályázat előzményeiről és a Gyerekesély programok korábbi tapasztalatairól lásd. Darvas Ágnes és Ferge Zsuzsa (2012, 2013), Farkas Zsombor és Kósa Eszter (2014), valamint Kecskés Éva (2015) tanulmányait.

⁸ Összesen 31 járás szerepelt a felhívásban és ezek mindegyike sikeresen elnyerte a támogatást.

házainak mindezek felül szabadidős és sportprogramokat, alacsonyküszöbű szolgáltatásokat, képzéseket és továbbképzéseket, valamint prevenciós tevékenységeket is biztosítaniuk kell, miközben a társadalmi részvétel fokozásának érdekében közösségépítő és közösségfejlesztő tevékenységeken keresztül kellene elősegíteniük a helyiek bevonódását, az önkéntesség és a kölcsönösség szemléletének elterjedését. A pályázati kiírás alapján tehát elmondható, hogy a „gyerekesély” közösségi házainak minden olyan funkciót meg kell próbálniuk ellátni, ami egy settlementtől alapvetően elvárható (vö. Balipap, 1989a, 1989b; Molnár et al. 2014: 46.). A pályázati felhívásban és a kapcsolódó módszertani útmutatóban erőteljesen visszaköszön az a hagyományos közösségfejlesztési szemlélet⁹, amely a közösségi tértől az egész település közösségének megerősítését és érdekérvényesítő képességének javítását célozza, és ettől várja az életkörülmények általános javulását.

A „gyerekesély” programmal szemben a „jó kis hely” nem járási szintű pályázati konstrukció, hanem kifejezetten egy-egy településre fókuszál. A pályázati felhívás általános célja itt is „a gyermekeket sújtó nélkülözés újratermelődésének megakadályozására és a gyermekek esélyeinek” növelése (EMMI, 2016c). A közvetlen célcsoportot tehát a gyermekek (és lehetőség szerint családjuk), valamint a 25 év alatti fiatalok alkotják. Az ő sajátos szükségleteik kielégítése érdekében kellene e közösségi tereknek különböző preventív célú foglalkozásokat biztosítaniuk, de emellett a felhívásban másodlagos célként megfogalmazódott a helyi közösség fejlesztése is. A kötelező tevékenységek között a hat év alatti gyerekek és családjaik számára játékfoglalkozások és kora gyerekkori fejlesztő programok, az idősebbekre vonatkozóan pedig különböző kompetenciafejlesztő és tanulmányi felzárkózást segítő tevékenységek, szabadidős, kulturális és sportprogramok, valamint táborok szerepeltek. E közösségi tereknek az iskolások és a 25 év alatti felnőttek számára különböző életvezetési, munkaerőpiaci, pályorientációs, valamint prevenciós programokat is biztosítaniuk kellene, viszont a különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése csak, mint választható elem volt megtalálható a pályázatban (EMMI, 2016c; 2016d). A „jó kis helyek” potenciális tevékenységi spektruma tehát igen tág, de célcsoportjukat tekintve jóval fókuszáltabb, elvárt szolgáltatásaikat tekintve pedig szerényebb, mint a „gyerekesély” közösségi házai, annak ellenére is, hogy átfogó, illetve hosszú távú céljaik nem különböznek. Szemléletmódja eltér a „gyerekesély” programétól, hiszen itt a rossz lakáskörülményekből fakadó nehézségeket mérsékelni hivatott komfortszolgáltatások, valamint a település közösségének megerősítését célzó elvárások és eszközök meglehetősen hangsúlytalanok. Ez a pályázat inkább a szocializációs, fejlesztő funkciókat vállalja fel, és saját bevallása szerint is a Biztos Kezdet Gyerekházaknak, a tanodáknak, Ifjúsági Irodáknak és a közösségi házaknak egyfajta sajátos keverékét próbálja megvalósítani. Ugyanakkor mindkét pályázati konstrukcióban erős a hiányzó szociális szolgáltatások pótlásának, illetve a család- és gyermekjóléti intézményrendszerrel való kooperációnak az igénye.

Harmadikként a „végtelen lehetőség” konstrukciót vizsgáljuk, ami egy olyan kísérleti modell-program, amely a legelmaradottabb járások¹⁰ területén valósul meg, mégpedig kifejezet-

⁹ A közösségfejlesztés hazai szemlélete a lokalitás, a helyi, településszintű vagy regionális cselekvés és fejlesztés köré szerveződik, ami eltér a nyugat-európai megközelítéstől, ahol a társadalmi kirekesztődés, illetve befogadás kérdései állnak a fókuszban (Varga – Vercseg, 1998: 16–17, 22–23.).

¹⁰ Az öt járás: a Cigándi, a Sellyei, a Gönci, a Kunhegyesi, és a Baktalórántházai.

ten civil szervezetek és egyházak működtetésében.¹¹ A „végtelen lehetőség” a „gyerekesélyhez” hasonlít annyiban, hogy szintén járási szintű program megvalósítását várja el, célja azonban eltér attól, mivel olyan modellprogramok kidolgozását várja el, amelyek a Magyar Máltai Szeretetszolgálat „*diagnózis alapú jelenlét program*” módszertanán¹² alapulnak, s amelyek alkalmasak a rutinizálásra, vagyis ismételhetők, taníthatók, és potenciálisan beilleszthetők a szociális ellátórendszer napi szintű működési gyakorlatába (EMMI 2016f: 1). A közösségi tereknek a helyi közösségek fejlesztésén, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés javításán, illetve kapacitásbővítésén, valamint a szakmai és szakmaközi együttműködések elősegítésén és összehangolásán keresztül szintén az életesélyek és az életminőség javításához, illetve közösségi aktivitásának erősítéséhez kellene hozzájárulniuk. A közvetlen célcsoportot elsősorban a település teljes lakossága jelenti, de a pályázati indikátorok a „*migránsok, külföldi háttérű személyek, kisebbségek (beleértve a marginalizálódott közösségeket, például a romák)*” bevonását is megjelölik elérendő célként (EMMI 2016e). A „végtelen lehetőség” pályázati konstrukció leginkább a tág értelemben vett közösségi szociális munka szemléletét tükrözi, és ez adja a célrendszert közösségi terei számára. Talán e három közül a leginkább ambiciózus pályázat, mivel egész települések, településrészek komplex fejlesztését, felzárkóztatását is felvállalja, és megfogalmazódik benne a területi egyenlőtlenségek csökkentésének igénye is.

A KÖZÖSSÉGI TEREK ÉRTÉKELÉSÉNEK ÉS TIPOLÓGIÁJÁNAK LEHETSÉGES SZEMPONTRENDSZERE

A három pályázati felhívás, illetve kapcsolódó módszertani útmutatók alapján összességében megállapítható, hogy a közösségi terekre vonatkozó általános célok nagyon hasonlóak, azonban a megvalósítás ajánlott eszközei és a megvalósítás szemlélete is meglehetősen eltérőek. Így annak érdekében, hogy mégis összehasonlíthatóvá váljanak a közösségi terek, szükség van egy közös szempontrendszer kialakítására, amely alapján hasonlóságaik és eltéréseik is megmutathatóvá válnak. Egy ilyen szempontrendszernek érdemes reflektálnia azokra a célokra és eszközökre, amelyeket a különböző pályázati konstrukciók maguk számára meghatároznak, illetve a közösségfejlesztési folyamatoknak arra a dinamikájára is, amely a kapcsolódó szakirodalom alapján már ismerhető (vö. Varga – Vercseg 1998: 86–90., 95.; Vercseg 2004: 10–11.).

A pályázati felhívásokban szereplő különböző célok alapján nagyjából 11 tevékenységcsoportot különböztethetünk meg, amelyeknek viszont csak egy részét tárgyalja a közösségfejlesztésről szóló szakirodalom¹³. Ami az általános közösségfejlesztési folyamathoz képest a szegénységben élőket célzó pályázati konstrukciókban több, az elsősorban az alapvető komfortszolgáltatások biztosítása, a már létező szociális intézmények szolgáltatásainak becsator-

¹¹ A öt megvalósító: a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a Magyar Református Szeretetszolgálat, az Ökumenikus Segélyszervezet, a Baptista Szeretetszolgálat, és a Katolikus Karitás.

¹² A „*jelenlét módszer*” alapvető tevékenységi területei, illetve eszközei, a szociális támogatás, oktatás, foglalkoztatás elősegítése, lakhatási segítségnyújtás, egészségügyi támogatás, közösségfejlesztés, közvetítés (Kiss et al. 2013: 3, 11–13).

¹³ Varga és munkatársai (1998) írásukban „a közösség által vezetett fejlesztés folyamatának fázisait” határozza meg hét fázisban (lásd Varga – Vercseg 1998: 86–91). Ehhez képest írásunkban a vizsgált programok feltételrendszeréhez igazodó, „fejlesztői” szemléletű, bevonástól a cselekvőképesség kialakulásáig tartó folyamatot elemezzük.

názására, valamint gyermekek, fiatalok és szülők kognitív, érzelmi és társas készségeinek fejlesztésére irányuló célkitűzések hangsúlyossága.

A pályázati konstrukciókban megjelenő kötelező tevékenységcsoportok alapján az alábbiakban kialakítunk egy olyan, többé-kevésbé hierarchikus jellegű tipológiát, amely azt mutatja meg, hogy hol tartanak az egyes közösségi terek az elméletileg és potenciálisan kijelölhető tevékenységek megszervezésében, illetve az elérhető/elérendő célok megvalósításában. A pályázati felhívásokban szereplő tevékenységeket logikai alapon négy nagyobb csoportba sorolhatjuk. Ezek egy elméleti fejlesztési folyamat működési fázisaiként is értelmezhetők, amelyeket viszonylag jól leírnak a *bevonási*, a *támogató-fejlesztő*, a *közösségi* és a *(cselekvő)képességi* fázis elnevezések. Közöttük az átmenet természetesen nem éles, de tendenciájukban viszonylag jól megragadhatják e konstrukciókban megvalósuló közösségi terek fejlődési lehetőségeit és irányait. A négy fázist az alábbiak szerint értelmezzük.

1. Bevonási fázis

A bevonási fázisban elsősorban a kapcsolatfelvétel és a bizalom megteremtése a feladat. Alapvetően kétféle tevékenységtypust sorolunk ide: az egyikbe tartoznak a komfortszolgáltatások, vagy más néven alacsonyküszöbű szolgáltatások, amelyek a nehéz anyagi körülmények között élők alapvető higiéniai szükségleteinek kielégítését (pl. zuhanyzási lehetőség), megfelelő ruházódásukat (pl. mosás) és táplálkozásukat (pl. uzsonna) támogatják. Ezek mellett olyan kiegészítő tevékenységeket is ide sorolhatunk, amelyek a családok hiányzó háztartási eszközeinek, berendezési tárgyainak, szerszámainak és játékainak átmeneti vagy tartós pótlását célozzák (pl. adományoztás).

Másrészt a bevonási fázisba sorolhatjuk az olyan kötetlen szabadidős programokat – legyen az egyéni vagy társas –, amelyek „pusztán” a kikapcsolódást, illetve a szórakozást szolgálják (pl. csocsó, pingpong, edzőgépek, társasjátékok stb.), de amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy a helyiek magukénak érezzék a közösségi teret, és otthonosan mozogjanak benne. Ezek a lehetőségek spontán módon is bevonzzák a célcsoport tagjait a közösségi térbe, és már önmagukban is hozhatnak eredményeket: a felnőtt segítő „felügyelete” mellett biztosított tartalmas és szórakoztató szabadidő-eltöltési lehetőségek például alternatívát nyújthatnak bizonyos deviáns magatartási megnyilvánulásoknak, mint a fiatal korban elkezdett mértéktelen alkohol- és/vagy drogfogyasztás vagy az erőszakos magatartás. Ez a fázis nyilvánvalóan mindhárom pályázati konstrukció esetében megkerülhetetlen, de a komfortszolgáltatások biztosítása csak a „gyerekesély” közösségi házaiban kötelező elem.

2. Segítő-fejlesztő fázis

Ebben a fázisban a már megalapozott bizalmi kapcsolatokra lehet alapozni. Ekkor indulhatnak meg az olyan támogató tevékenységek, amelyek a rászoruló hétköznapi problémáinak megoldásában nyújtanak kézzel fogható segítséget. Ekkor lehet sikeres a külső szakemberek bevonása és a szociális intézményrendszerekkel amúgy fennálló hierarchikus kliensi viszony, partnerségi kapcsolattá történő átalakítása. Ide sorolhatók azok a tevékenységek, amelyek a különböző hivatalokkal, szolgáltatókkal történő ügyintézésben nyújtanak segítséget a helyiek

számára, illetve azok, amelyek esetében a hivatalos személy helyben ad tanácsokat, vagy nyújt segítséget (pl. jogi tanácsadás, adósságkezelés stb.).

Emellett mivel a célcsoport tagjai eleve erőforráshiányosak – és így mind egyéni, mind kollektív szinten alacsony szintű kulturális, társadalmi és gazdasági tőkével rendelkeznek (vö. Füzér et al. 2005: 19–24.; Füzér 2005: 7–10.) –, ebben a fázisban már megindulhatnak olyan kompetenciafejlesztő tevékenységek/foglalkozások is, amelyek elsősorban az érzelmi és társas készségek, a vitakultúra stb. megerősítésével megteremtik a közösség önszerveződésének, kooperációjának elengedhetetlenül szükséges feltételeit, illetve a gyermekek esetében további készségek fejlesztésével hozzájárulnak a megfelelő ütemű fejlődéshez, a tanulási képességek és motiváció erősítéséhez (pl. kompetenciafejlesztés, korrepetálás, drámapedagógia stb.). E tevékenységek által szintén jelentős eredményeket lehet elérni önmagukban is, mivel hozzájárulhatnak többek között a kora gyerekkori fejlődési lemaradások mérsékléséhez, iskolai eredményesség javításához, a lemorzsolódás, az iskolai és munkahelyi beilleszkedési nehézségek, a családon belüli konfliktusok csökkentéséhez, a mentálhigiénés problémák leküzdéséhez vagy az agresszív viselkedési formák visszaszorításához. Mindemellett ebben a fázisban már lehet ismeretterjesztő előadásokat is nyújtani, amelyek hozzájárulnak a résztvevők látókörének szélesítéséhez, cselekvési példák és alternatívák megismeréséhez, motivációjuk növeléséhez, jövőképük formálásához. Ez a fázis mindhárom pályázati konstrukcióban jelentős hangsúlyt kap, de az eszközök és a részcélok némileg eltérők.

3. Közösségi fázis

A közösségi fázisba történő belépés elengedhetetlen feltételének tűnik a bevonási fázisban megalapozott bizalom, és a támogató-fejlesztő fázisban megteremtett – vagy nem hátrányos helyzetű célcsoport esetében már eleve meglévő – együttműködési készségek megfelelő szintje. Ebben a fázisban nyílik meg igazából a tér a valódi közösségfejlesztés előtt, amikor le lehet rakni a cselekvőképes közösségek alapjait. Ekkor lehet az egyéni problémákon és a pusztán szórakoztató szabadidő-eltöltésen felül megfogalmazni a közösség egészét érintő problémákat és elkezdni kidolgozni a megoldási alternatívákat. Itt még jelentős szerepük van a „kívülről” jövő fejlesztő szakembereknek, akik képesek átadni azokat a technikákat, illetve módszereket, amelyek az öntevékeny, önkéntes csoportok működtetését elősegítik. Ennek a fázisnak kevés látható és kézzelfogható eredménye van, de szükséges feltétele a kollektív társadalmi tőke megteremtésének, illetve felhalmozásának, valamint a (cselekvő)képeségi fázisba történő átlépésnek.

Ebbe a fázisba olyan tevékenységeket sorolhatunk, amelyek kitalálásában és megszervezésében tehát már a helyiek, a közösségi tér látogatói is tevékenyen részt vállalnak, amelyeket elsősorban saját maguk számára szerveznek meg, akár a tágabb társadalmi közeg számára is nyitott módon. Ide sorolhatunk minden olyan önszervező kört, klubot, amely a helyi közösség saját érdeklődését elégíti ki (pl. varróklub, táncklub stb.) s amelyeket nem irányít külső vagy belső megbízott szakember. Az ilyen köröket, klubokat tehát spontán belső dinamika irányítja, szabályaikat már maguk alakítják, az esetleg szükséges ismereteket és információkat önerőből, saját maguk szereznek meg.

Végül a közösségi fázisba sorolhatjuk magát a közösségfejlesztést is, vagyis amikor hozzáértő szakember irányítása, útmutatásai szerint, a közösségi tér látogatói megkísérik feltárni a szűkebb-tágabb közösségük erősségeit, érdeklődési köreit és szükségleteit, majd pedig megpróbálják ezeket közös célokká, tervekké és cselekvéssé transzformálni.

4. (Cselekvő)képeségi fázis

Ebben a fázisban mondhatjuk el, hogy saját lábára állt a közösség. Ekkor már külső támogatás nélkül, a korábbi fázisokban felhalmozott kulturális és társadalmi tőkére alapozva öntevékeny érdekvényesítő csoportok alakulnak ki, amelyek társadalmi vagy gazdasági célok elérését tűzik ki célul, és megvalósításukon már aktívan munkálkodnak. A közösségfejlesztési szakirodalom tulajdonképpen ennek az állapotnak az elérését tekinti az elérendő végcélnak, ahol a közösség tartós együttműködése sokszor már formális szervezeti formákban (pl. civil szervezetekben, gazdasági társaságokban) is testet ölthet. Az eredmények itt valóban kézzelfogható közösségi szolgáltatásokban, gazdasági eredményekben és kiharcolt jogokban mérhetők.

Ide soroljuk az olyan tevékenységeket, amelyekben már olyan aktív és közösséggé formálódott résztvevőkről beszélhetünk, akik saját és/vagy másokkal közös céljaik megvalósítását ténylegesen meg is kezdik. Ez jelentheti akár csak azt, hogy már szervezett módon és megfelelő eszközökkel adnak hangot álláspontjuknak, de azt is, hogy már saját maguk és/vagy mások számára hoznak létre hasznos és hiánypótló közösségi szolgáltatásokat (pl. a szemétszállítás megszervezése a szegregátumban). Sőt e tevékenységeket ebben a fázisban akár már intézményes formába is önthetik, s esetleg más szervezetekkel is együttműködnek.

Szintén e fázisba sorolható a társadalmi hátrányok csökkentését szolgáló közösségi tevékenységek tulajdonképpeni álmocélja, vagyis amikor a helyi közösség már pénzügyileg racionális gazdasági tevékenység megkezdésére, illetve fenntartására is képes (pl. közösségi gazdálkodás). Itt persze nem kell és talán nem is lehet olyan vállalkozásokra gondolni, amelyek a résztvevők megélhetését teljes mértékben képesek biztosítani, hanem inkább olyanokra, amelyek a résztvevők munkájára és/vagy korábban megszerzett ismereteire alapozva – akár ha csak csekély mértékben is, de – hozzájárulnak anyagi kiadásaik mérsékléséhez vagy jövedelmeik kiegészítéséhez, illetve amelyek elősegítik munkatapasztalatuk illetve szakmai ismereteik bővülését. Ezek a tevékenységek tehát irányulhatnak a résztvevők vagy a közösség saját fogyasztásának kielégítésére, de piaci értékesítésre is.

AZ ADATFELVÉTEL EREDMÉNYEI

A célrendszerek, a várakozások és a potenciális eszközök áttekintése után most már megvizsgálhatjuk, hogy mit is csinálnak e három pályázati konstrukció közösségi terei valójában, illetve arra, hogy hol tartanak elméleti fejlődési pályájukon. Ennek érdekében az MTA TK Gyerekesély-kutató Csoportja egy részletes kérdőívet állított össze, amit 2018 decemberében kiküldött a három pályázati konstrukcióban megvalósított összes közösségi tér vezetői, illetve munkatársai részére. A kérdőív kitöltése a teljeskörű minta ellenére is önkéntes volt, és összes-

ségében a közösségi terek közel két ötödétől érkezett vissza válasz¹⁴. Így 52 közösségi tér esetében tudtuk megvizsgálni, hogy milyen fázisban tart a működésük. (Az 1. számú táblázat mutatja, hogy melyik konstrukcióban hány közösségi ház/tér szolgáltatott adatot kutatásunkhoz.)

Előzetesen arra számítottunk, hogy a közösségi terek pályázatonként, valamint a működésük megkezdése óta eltelt időtartam szerint is szisztematikusan különbözni fognak. Adataink viszont ezeket a hipotéziseket nem igazolták, ahogy arra a későbbiekben rávilágítunk.

1. táblázat Közösségi terek száma és megoszlása az indulás éve és pályázati konstrukciók szerint (%)

Indulás időpontja		EFOP-1.4.2.	EFOP-1.4.3.	EFOP-1.5.1.	Együtt
2015 előtt	N	4	0	0	4
	sor %	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	oszlop %	10,8%	0,0%	0,0%	7,7%
2015–2017	N	8	2	0	10
	sor %	80,0%	20,0%	0,0%	100,0%
	oszlop %	21,6%	16,7%	0,0%	19,2%
2018 óta	N	25	10	3	38
	sor %	65,8%	26,3%	7,9%	100,0%
	oszlop %	67,6%	83,3%	100,0%	73,1%
Együtt	N	37	12	3	52
	sor %	71,2%	23,1%	5,8%	100,0%
	oszlop %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: saját szerkesztés

A következőkben nézzük meg működési fázisonként a különböző tevékenységcsoportokat. A válaszok alapján látható, hogy ebben a tekintetben nincsenek nagy eltérések sem az indulás időpontja (2. táblázat), sem a pályázati konstrukciók (3. táblázat) szerint. A bevonási fázishoz kötődően a közösségi terek átlagosan nagyjából három tevékenységet folytatnak/ szolgáltatást nyújtanak, amely a komfort, szociális és közösségi szolgáltatások közé sorolható (pl. mosás, tisztálkodási lehetőség). A kötetlen szabadidő-eltöltés gyakorisági átlaga közelíti az egyet, ami azt jelenti, hogy szinte minden közösségi tér „nyitott”, és legalább egy ilyen típusú lehetőséget biztosít arra, hogy a helyiek betérjenek és szabadon szórakozzanak, vagy akár csak lehetőségük nyíljon a beszélgetésre, találkozásra. (Lásd a tevékenység-típusok előfordulási átlagait a 2–3. táblázatban.)

¹⁴ A „gyerekesély” esetében 38, a „jó kis hely”-nél 35, a „végtelen lehetőség”-ben pedig szintén 38 százalékos volt a megvalósulás. A többi közösségi tér nem volt együttműködő a kutatás megvalósításában.

2. táblázat Az egyedi tevékenységek átlagos előfordulási gyakoriságának átlaga tevékenységcsoportonként és indulási idő szerint

Fázisok	Tevékenységcsoportok	Indulás időpontja			
		2015 előtt	2015–2017	2018 óta	Együtt
Bevonási	Komfort, szociális és közösségi szolgáltatások	3,3	3,9	2,6	2,9
	Kötetlen szabadidő	0,8	1,0	0,9	0,9
Támogató-fejlesztő	Tanácsadás, ügyintézés, esetkezelés	2,0	2,3	2,3	2,3
	Tanulás-segítés	0,8	1,2	1,5	1,4
	Kompetenciafejlesztés	0,0	1,0	1,4	1,3
	Ismeretterjesztés, oktatás	0,8	2,4	2,1	2,1
Közösségi	Rendezvények, közösségi programok	2,5	2,6	2,1	2,3
	Önszervező körök, klubok	1,3	4,3	3,0	3,1
	Közösségfejlesztés	0,3	1,2	1,0	1,0
(Cselekvő-)képesség	Közéleti aktivitás, érdekérvényesítés	0,8	0,6	0,4	0,4
	Gazdasági tevékenység	0,0	0,3	0,2	0,2
N		4	10	38	52

Forrás: saját szerkesztés

A támogató-fejlesztő fázisba sorolható tevékenységcsoportok esetében némileg nagyobb-nak tűnnek a különbségek. A tanácsadás, ügyintézés, esetkezelés, valamint az ismeretterjesztés, oktatás tevékenységcsoportokban átlagban több mint kettő, a tanulássegítés és kompetenciafejlesztés esetében pedig közel másfél egyedi tevékenységet nyújtanak a közösségi terek. Ezek közül a „gyerekesély” programok közösségi házaiban inkább a tanácsadás, ügyintézés, esetkezelés körébe sorolható tevékenységek, míg a „jó kis hely” közösségi tereiben inkább a kompetenciafejlesztés, illetve az ismeretterjesztés jellemzőbb¹⁵ (lásd 3. táblázat).

¹⁵ A „végtelen lehetőség” – és a 2015 előtt nyitott – közösségi terek esetében ezeket az átlagokat az alacsony eset-számok miatt egyelőre nem érdemes értelmezni.

3. táblázat Az egyedi tevékenységek átlagos előfordulási gyakoriságának átlaga tevékenységcsoportonként és pályázati konstrukció szerint

Fázisok	Tevékenységcsoportok	EFOP-1.4.2. „Gyerekesély”	EFOP-1.4.3. „Jó kis hely”	EFOP-1.5.1. „Végtelen lehetőség”	Együtt
Bevonási	Komfort, szociális és közösségi szolgáltatások	3,1	2,6	0,7	2,9
	Kötetlen szabadidő	0,9	0,9	0,7	0,9
Támogató-fejlesztő	Tanácsadás, ügyintézés, esetkezelés	2,5	1,8	2,0	2,3
	Tanulásegítés	1,3	1,5	2,0	1,4
	Kompetenciafejlesztés	1,1	1,7	1,3	1,3
	Ismeretterjesztés, oktatás	1,9	2,5	2,7	2,1
Közösségi	Rendezvények, közösségi programok	2,5	2,0	0,0	2,3
	Önszervező körök, klubok	3,2	3,4	1,0	3,1
	Közösségfejlesztés	1,0	1,1	0,0	1,0
(Cselekvő)-képeség	Közéleti aktivitás, érdekérvényesítés	0,5	0,4	0,0	0,4
	Gazdasági tevékenység	0,2	0,2	0,0	0,2
N		37	12	3	52

Forrás: saját szerkesztés 2020

A fenti táblázatban látható, hogy a közösségi fázisba sorolható három tevékenységtípus közül átlagosan több mint két fajta rendezvényt vagy közösségi programot és egy közösségfejlesztő foglalkozást tartanak a házakban/terekben, emellett pedig közel három különböző önszervező körnek vagy klubnak is helyet biztosítanak. Ezek összességében arra utalnak, hogy a közösségi terek többsége az első három fázis tekintetében viszonylag jól halad előre. Ezzel szemben a (cselekvő)képeségi fázisba sorolható tevékenységek a nullától alig különböző átlagai alapján biztosnak tűnik, hogy ebbe a fázisba a közösségi terek döntő többsége (még) nem lépett át.¹⁶

A KÖZÖSSÉGI TEREK TÍPUSAI

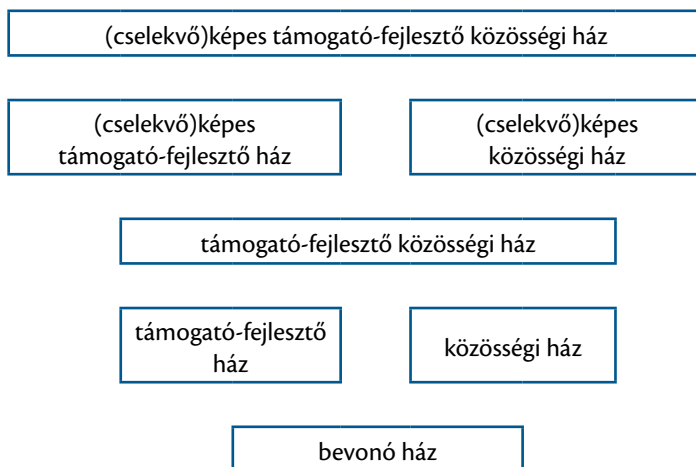
Mivel a pályázati konstrukciók és az indulás időpontja nem differenciál lényegesen a különböző tevékenységek, illetve tevékenységcsoportok között, ezért a fejlődési fázisok alapján is érdemes létrehozunk egy kategóriarendszert, amely aszerint sorolja egyes kategóriákba a kö-

¹⁶ Ennek több oka is lehet, például hogy még nem telt el elég idő a közösségi házak/terek ilyen szintű beágyazódásához, éppen ezért érdemes lenne egy későbbi időpontban is megvizsgálni a kérdést.

zösségi tereket, hogy a négy közül melyek jellemzik őket. Így az alábbi – akár hierarchikusan is értelmezhető – logikai tipológiához juthatunk.

1. ábra A közösségi terek elméleti típusai

Forrás: saját szerkesztés

Egyszerű és meglehetősen megengedő definícióink szerint egy-egy közösségi tér esetében, csak akkor állítjuk, hogy belépett egy-egy fázisba, ha legalább eggyel több egyedi tevékenységnek biztosít helyet, mint ahány tevékenységi csoport sorolható az adott fázisba. Így például – definícióink szerint – a bevonásban legalább 3, a támogató-fejlesztőben legalább 5, a közösségiben legalább 4, a képességi fázisban pedig legalább 3 odatartozó egyedi tevékenységnek kell folynia ahhoz, hogy az adott fázisra vonatkozóan pozitív minősítést kaphasson. A pozitív minősítésű fázisok egyszerű összehasonlásával megkapjuk, hogy egy-egy közösségi tér, az aktuális állapota szerint a tipológia mely kategóriájába tartozik. E fenti tipológia szerint vizsgálva a közösségi terekben biztosított – egyes fázisokba, illetve csoportokba sorolható – tevékenységek átlagos számát, megerősítést találunk arra vonatkozóan, hogy a tipológia valóban jobban tükrözi vissza a közösségi házak közötti különbségeket, mint a pályázati konstrukciók szerinti besorolás.

Az elméleti tipológia (lásd 1. ábra) és a gyakorlati besorolás (lásd 4. táblázat) között ugyanakkor körvonalazódik néhány különbség: az egyik, amire előzetesen nem számítottunk, hogy három „üres házat” is találtunk, amelyekben gyakorlatilag alig valósul meg bármilyen szolgáltatás. A másik különbség, amire a későbbiekben még kitérünk, hogy a vizsgált 52 közösségi ház/tér között nem találtunk olyat, amelyet a „cselekvőképességi” fázisba sorolhattunk volna. Így tehát a hét elméleti kategóriából négy plusz egyet (üres ház) használtunk a közösségi házak gyakorlati besorolásakor.

4. táblázat A közösségi térben egy átlagos héten zajló tevékenységek átlagos száma

Fázisok	Tevékenység-csoportok	Tipológia					Együtt
		Üres ház	Bevonó ház	Támogató-fejlesztő ház	Közösségi ház	Támogató-fejlesztő közösségi ház	
Bevonási	Komfort, szociális és közösségi szolgáltatások	0,0	3,3	2,0	1,6	3,9	2,9
	Kötetlen szabadidő	0,7	1,0	0,9	0,8	1,0	0,9
Támogató-fejlesztő	Tanácsadás, ügyintézés, esetkezelés	1,3	1,8	2,3	0,8	3,0	2,3
	Tanulás-segítés	1,0	0,5	1,9	0,6	1,7	1,4
	Kompetencia-fejlesztés	0,3	0,3	2,0	0,3	1,6	1,3
	Ismeretterjesztés, oktatás	0,0	0,5	2,4	0,4	3,0	2,1
Közösségi	Rendezvények, közösségi programok	1,3	2,3	0,8	1,6	3,1	2,3
	Önszervező körök, klubok	2,7	0,3	0,7	3,1	4,5	3,1
	Közösségfejlesztés	0,0	0,3	0,6	0,9	1,3	1,0
(Cselekvő) képességi	Közéleti aktivitás, érdekvégyesítés	1,0	0,0	0,0	0,3	0,7	0,4
	Gazdasági tevékenység	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,2
N		3	4	9	10	26	52

Forrás: saját szerkesztés

A „*bevonó házak*” típusában a komfort, szociális és közösségi szolgáltatások közé sorolható tevékenységek a legjellemzőbbek, amelyeket kiegészítenek a tanácsadás, illetve az ügyintézésben történő segítségnyújtás, valamint a különböző szervezett rendezvények és közösségi programok. A „*támogató-fejlesztő házak*” szintén nagy hangsúlyt fektetnek a tanácsadásra, ügyintézésre, illetve esetkezelésre, de emellett ebben a típusban a tanulás-segítés, kompetenciafejlesztés, oktatás és ismeretterjesztés is kiemelt szerepet kap. A „*közösségi házak*” típusában az előbbi kettő esetében hangsúlyos tevékenységek döntő többsége nem jellemző, ellenben a szervezett rendezvények mellett itt viszonylag sok önszervező klubot találhatunk, és ezekben a házakban már energiát fektetnek a közösségfejlesztésre is. A „*támogató-fejlesztő közösségi házak*” típusában láthatjuk szinte az összes tevékenységcsoportban a legmagasabb átlagokat. Ez alátámasztani látszik, hogy ezekben a közösségi terekben egyaránt viszonylag intenzíven foglalkoznak az egyének és a közösség fejlesztésével is. Ennél a típusnál talán már

láthatjuk annak nyomait is, hogy elindultak az önmagát fejlesztő (vö. Vercseg, 2004: 8.) cselekvőképes közösségek megteremtésének útján is. Ugyanakkor azt is megállapíthatjuk, hogy a cselekvőképeségi fázis eléréséig előttük álló út még hosszú lesz.

Összességében azt láthatjuk (5. táblázat), hogy a vizsgált közösségi terek fele a „támogató-fejlesztő közösségi házak” típusába sorolható, de nem elhanyagolható a „támogató-fejlesztő házak” és a tiszta „közösségi házak” száma sem. Azoknak a közösségi tereknek a száma, amelyek még csak a bevonási fázisnál – vagy még ott sem – tartanak viszonylag kicsi. Ez azt jelenti, hogy jelen állás szerint az eredményeket is inkább ezekkel összefüggésbe hozható „fejlesztési területeken” várhatunk. Mint korábban szó esett róla, a közösségi fázis eredményei nem igazán kézzelfoghatóak és nem is számszerűsíthetőek. Ellenben a támogató-fejlesztő fázishoz sok olyan változás kapcsolódhat, amely önmagában is eredményként értékelhető és mérhető. E három pályázati konstrukcióban megvalósított közösségi terek esetében elsősorban ezekre lehet alapozni az jövőbeni eredményességvizsgálatokat.

5. táblázat A közösségi terek eloszlása pályázati konstrukció és tipológia szerint

Tipológia EFOP-1.4.2. „Gyerekesély”		Pályázat			
		EFOP-1.4.3. „Jó kis hely”	EFOP-1.5.1. „Végtelen lehetőség”	Együtt	Összesen
Üres ház	db	1	1	1	3
	%	2,7%	8,3%	33,3%	5,8%
Bevonó ház	db	4	0	0	4
	%	10,8%	0,0%	0,0%	7,7%
Támogató-fejlesztő ház	db	4	3	2	9
	%	10,8%	25,0%	66,7%	17,3%
Közösségi ház	db	9	1	0	10
	%	24,3%	8,3%	0,0%	19,2%
Támogató-fejlesztő közösségi ház	db	19	7	0	26
	%	51,4%	58,3%	0,0%	50,0%
Együtt	db	37	12	3	52
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: saját szerkesztés

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunk célja az volt, hogy a különböző pályázati konstrukciókból létrejövő nagyszámú és – funkcióit, tevékenységeit illetően – heterogén közösségi házak és terek áttekintéséhez és rendszerezéséhez segítséget nyújtson. Ennek érdekében három pályázati konstrukcióban megvalósuló terek esetében felmértük a megvalósuló tevékenységeket, majd ez alapján – a szakirodalommal összhangban – fázisokat állapítottunk meg, amelyek a bevonástól az önálló

cselekvőképes közösség megvalósulásáig lefedik a közösségfejlesztés különböző szakaszait. Erre alapozva pedig létrehoztunk egy hét típusból álló tipológiát, amelyekbe besoroltuk a különböző típusú közösségi házakat/tereket. A tipológia egyfajta hierarchikus felépítést takar, ahol az „bevonó” típusú háztól eljutunk a legönállóbb és legkomplexebb funkciókkal bíró „cselekvőképes támogató-fejlesztő közösségi” házig.

Az adatok azt mutatják, hogy a hét elméleti típusból négy olyan, amelybe a vizsgálat időpontjában a közösségi terek besorolhatók, továbbá három „üres házat” is találtunk, melyek egyikbe sem tartoznak. A válaszok alapján kiderült, hogy a „támogató-fejlesztő” közösségi ház kategóriába sorolható a mintát alkotó közösségi terek fele. Az is látszik, hogy a típusok nem függenek a vizsgálatba bevont pályázati konstrukcióktól, tehát az előírásoktól függetlenül lehetőség van arra, hogy viszonylag komplex funkciók és tevékenységek valósulhassanak meg a közösségi terek esetében. Abban viszont egyelőre csak bizakodhatunk, hogy pár év múlva – a pályázatok finanszírozási időszakának lezárulása után – találunk majd néhány olyan közösségi teret is, amely már belépett a cselekvőképeség fázisába, ami a későbbi fenntarthatóság szempontjából is kulcsfontosságú tényezőnek tűnik (vö. Kiss 2018: 336–339.). Ugyanakkor nem szabad és talán nem is érdemes túlzott elvárásokat támasztani az ilyen, hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű célcsoportokkal dolgozó közösségi terekkel szemben. Ha a „támogatás-fejlesztési”, illetve „közösségi” funkciókat jól teljesítik – véleményünk szerint – már akkor is mondhatjuk majd, hogy „megérte a befektetés”, a programok valamelyest hozzájárulnak a fő célhoz, a társadalmi integrációs folyamatok elősegítéséhez.

IRODALOM

- Balipap Ferenc (1989a): Ismerjük meg a settlementet. *Esély*, 1: 53–54.
- Balipap Ferenc (1989b): A magyarországi settlement története. *Esély*, 2: 60–71.
- Balipap Ferenc (1990): Ismerjük meg a settlementet. *Esély*, 1: 58–64.
- Csongor Anna (szerk.) (2019): *Esélyegyenlőségi módszertani útmutató kulturális intézményeknek*, Budapest: Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani központ, NMI Művelődési Intézet Országos Széchényi Könyvtár. https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20200415/eselyegyenloseg_01.pdf (Letöltés dátuma: 2021. 03. 12.)
- Darvas Ágnes – Ferge Zsuzsa (2013): *Gyerekesély programok kistérségi alkalmazása – a gyakorlat dilemmái és tanulságai*, Budapest: Gyerekesély Közhasznú Egyesület.
- Darvas Ágnes – Ferge Zsuzsa (2012): *Gyerekesély program a társadalmi és politikai mezőben*. *Esély*, 6: 51–79.
- EMMI (2016a): *Felhívás a gyermekeket sújtó nélkülözés újratermelődésének megakadályozására és a gyermekek esélyeinek növelésére irányuló helyi projektek megvalósítására (EFOP-1.4.2-16)*. <https://www.palyazat.gov.hu/efop-142-16-integralt-trsghi-gyermekprogramok> (letöltés dátuma 2019. 06. 28.)
- EMMI (2016b): *Módszertani útmutató az EFOP-1.4.2-15 Integrált térségi gyermekprogramok című felhívás szakmai tevékenységeinek tervezéséhez*. <https://www.palyazat.gov.hu/efop-142-16-integralt-trsghi-gyermekprogramok> (Letöltés dátuma 2019. 06. 28.)

- EMMI (2016c): Felhívás a gyermekeket sújtó nélkülözés újratermelődésének megakadályozására és a gyermekek esélyeinek növelésére irányuló helyi projektek megvalósítására (EFOP-1.4.3-16). <https://www.palyazat.gov.hu/efop-143-16-j-kis-hely-biztos-kezdet-gyerek-hzak-s-kisteleplesi-komplex-gyermekprogramok-tmogatsa> (Letöltés dátuma 2019. 06. 28.)
- EMMI (2016d): Módszertani útmutató az EFOP-1.4.3-16 Biztos Kezdet Gyerekházak és „Jó kis hely” – kistelepülési komplex gyermekprogramok támogatása című felhívás, valamint az EFOP-2.1.2-16 Gyerekesély programok infrastrukturális háttére című felhívás tevékenységeinek tervezéséhez. <https://www.palyazat.gov.hu/efop-143-16-j-kis-hely-biztos-kezdet-gyerekhzak-s-kisteleplesi-komplex-gyermekprogramok-tmogatsa> (Letöltés dátuma 2019. 06. 28.)
- EMMI (2016e): Felhívás a legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező járárok területén modellprogram megvalósítására (EFOP-1.5.1-17). <https://www.palyazat.gov.hu/efop-151-17-vgtelen-lehetsg-ksrleti-program-a-leginkbb-elmaradott-jrsok-terleti-felzrkzsa-rdekben> (Letöltés dátuma 2019. 06. 28.)
- EMMI (2016f): Szakmai ajánlások az EFOP-1.5.1-17 Végtelen lehetőség - Kísérleti program a leginkább elmaradott járárok területi felzárkózása érdekében című pályázat keretében kialakítandó „Jelenlét pontok” létrehozásához, működtetéséhez. <https://www.palyazat.gov.hu/efop-151-17-vgtelen-lehetsg-ksrleti-program-a-leginkbb-elmaradott-jrsok-terleti-felzrkzsa-rdekben> (Letöltés dátuma 2019. 06. 28.)
- Farkas Zsombor – Kóródi Miklós (2012): „Sajnos a hátrányos települések között vagyunk” – Pillanatkép a mélyszegénység kezelését célzó lokális programokról. Falu város régió, 2: 62–73.
- Farkas Zsombor – Kóródi Miklós – Kósa Eszter (2014): Áttekintés a szegénységben élők társadalmi befogadását célzó fejlesztésekről. Budapest: Autonómia Alapítvány, Közösségfejlesztők Egyesülete, Lechner Lajos Tudásközpont, Nonprofit Kft., Szociális Szakmai Szövetség.
- Farkas Zsombor – Kósa Eszter (2014): Szociális munka szegény közösségekben – A TÁMOP-5.1.3-as program tapasztalatai. In: Ferge Zsuzsa – Darvas Ágnes (szerk.): Civil jelentés a gyerekesélyekről. Budapest: Gyerekesély Közhasznú Egyesület, 257–282.
- Füzér Katalin – Gerő Márton – Sik Endre – Zongor Gábor (2005): A társadalmi tőke növelésének lehetőségei fejlesztéspolitikai eszközökkel, Fejlesztéspolitika társadalmi hatásai 4., Budapest: TÁRKI.
- Füzér Katalin (2005): A társadalmi tőke szerepe a városrehabilitációban, Acta Sociologica (Pécsi Szociológiai Szemle) 1(1): 5–17. <https://doi.org/10.15170/AS.2005.1.1.1>
- Giczey Péter (2007): Settlement mozgalom Magyarországon. Debrecen: ÉLETFA Segítő Szolgálat Egyesület.
- Giczey Péter (2015): A settlementek esélyei Magyarországon. Parola, 4.
- Hilscher Rezső (1989): A settlement-mozgalom. Esély, 1: 55–64.
- Hilscher Rezső (1990): A settlement szociális munkája. Esély, 3: 71–73.
- Juhász Erika (2016): Felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen: Csokonai Kiadó.

- Kecskés Éva (2015): Közösségi házak a Gyerekesély Programban. *Parola*, 4.
- Kiss Dávid – Lantos Szilárd – Marozsán Csilla – Németh Nándor (2013): „Jelenlét” – a roma integrációt szolgáló fejlesztések megalapozása, szociális munka kirekesztett közösségekben, szegregátumokban. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat.
- Kiss Márta (2018): A fenntarthatóság dilemmái a hátrányos helyzetű térségekben. *Magyar Tudomány*, 3: 331–341. <https://doi.org/10.1556/2065.179.2018.3.3>
- Kleisz Teréz – Dóri Éva (2018): A közösségfejlesztés alapjai a közművelődésben. Budapest: Nemzeti Művelődési Intézet.
- Molnár Aranka – Peták Péter – Vercseg Ilona (2014): Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdelemben – Önszerveződés és szakmaközi együttműködés – Módszertani útmutató. Budapest: Autonómia Alapítvány, Közösségfejlesztők Egyesülete, Lechner Lajos Tudásközpont, Nonprofit Kft., Szociális Szakmai Szövetség.
- Szalai Júlia (1993): A szociális munka néhány jellemzőjéről, In: Lévai Katalin (szerk.): Szöveggyűjtemény a szociális munka elmélete és gyakorlata tantárgy tanulmányozásához. Budapest: Medicina, 23–36.
- Ponyi László (2017): Roma közösségi házak kialakulása, előzményei – nemzetközi és hazai tapasztalatok. *Kulturális Szemle*, 8. <http://www.kulturalisszemle.hu/8-szam/hazai-tudomanyos-muhely/ponyi-laszlo-roma-kozossegi-hazak-kialakulasa-elozmenyei-nemzetkozi-es-hazai-tapasztalatok> (Letöltés dátuma: 2021. 03. 03.)
- Varga A. Tamás – Vercseg Ilona (1998): Közösségfejlesztés. Budapest: Magyar Művelődési Intézet.
- Vercseg Ilona (2004): Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak – Módszertani füzet. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesület.